

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/સિવિલ એપિલિકેશન (ફોર કોન્ડોનેશન ઓફ ડીલે) નં. ૧૬૯૦/૨૦૨૫

ઈન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ/૬૨૬૫/૨૦૨૫

વિથ

આર/સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૧૬૯૨/૨૦૨૫ ઈન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ નં.

૬૨૭૩/૨૦૨૫

વિથ

આર/સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૧૬૯૩/૨૦૨૫ ઈન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ નં.

૬૪૦૧/૨૦૨૫

વિથ

આર/સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૧૭૧૫/૨૦૨૫ ઈન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ નં.

૬૨૬૭/૨૦૨૫

વિથ

આર/સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૧૭૨૦/૨૦૨૫ ઈન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ નં.

૬૪૩૦/૨૦૨૫

વિથ

આર/સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૧૭૩૧/૨૦૨૫ ઈન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ નં.

૬૪૦૬/૨૦૨૫

વિથ

આર/સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૭૪૬/૨૦૨૫ ઇન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ નં.

૬૩૯૬/૨૦૨૫

વિથ

આર/સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૭૪૭/૨૦૨૫ ઇન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ નં.

૬૩૯૩/૨૦૨૫

વિથ

આર/સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૭૫૧/૨૦૨૫ ઇન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ નં.

૬૪૧૦/૨૦૨૫

વિથ

આર/સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૭૫૩/૨૦૨૫ ઇન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ નં.

૬૩૯૦/૨૦૨૫

વિથ

આર/સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૭૫૪/૨૦૨૫ ઇન એફ/ફર્સ્ટ અપીલ નં.

૬૨૬૯/૨૦૨૫

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી ઇલેશ જે. વોરા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી આર. ટી. વચ્છાણી

=====

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	ના

=====

ગુજરાત રાજ્ય

વિરુદ્ધ

જીવરાજ ગોવિંદભાઈ અને અન્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(રો) નં. ૧ તરફે એ.જી.પી. શ્રી ભાવેશ દેસાઈ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧,૨,૩ તરફે શ્રી બી.એમ. માંગુકિયા (૪૩૭)

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે સુશ્રી બેલા એ. પ્રજાપતિ (૧૯૪૬)

સીએ ૧૬૯૨/૨૦૨૫ માં સામાવાળા નં. ૧ તરફે શ્રી હાર્દિક મુછાળા

સીએ ૧૭૩૧/૨૦૨૫, ૧૭૪૭/૨૦૨૫ અને ૧૭૫૧/૨૦૨૫ માં સામાવાળા તરફે
શ્રી યજ્ઞેશકુમાર જોશી

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી ઇલેશ જે. વોરા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી આર. ટી. વચ્છાણી

તારીખ : ૦૩/૦૮/૨૦૨૬

સંયુક્ત મૌખિક ચુકાદો

(દ્વારા : માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી ઇલેશ જે. વોરા)

૧. આ હુકમ તે તમામ અરજીઓનો નિકાલ કરશે, જેની તેમાં ઉઠાવવામાં આવેલા સમાન કાનૂની મુદ્દાના કારણે સંયુક્ત સુનાવણી કરવામાં આવી હતી.

૨. પ્રથમ અપીલો દાખલ કરવામાં થયેલ વિલંબ માફ કરવાની માગણી કરતી આ શીર્ષકવાળી અરજીઓ રાજ્ય સરકાર અને તેના વિભાગ - નાયબ કાર્યપાલક ઇજનેર, માર્ગ અને મકાન વિભાગ, રાજકોટ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી છે. પ્રથમ અપીલો જમીન સંપાદન કાર્યવાહીમાં રેક્રન્સ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા ચુકાદા અને એવોર્ડ સામે નિર્દેશિત છે. તમામ

અરજીઓમાં ૧૭૯૦ દિવસ એટલે કે પાંચ વર્ષથી વધુનો વિલંબ છે. લેન્ડ રેફરન્સ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૩૦.૧૨.૨૦૧૯ ના રોજ એવોર્ડ આપવામાં આવ્યો હતો અને વિલંબ માફીની અરજીઓ સાથેની પ્રથમ અપીલો તારીખ ૧૯.૦૨.૨૦૨૫ ના રોજ આ કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી.

૩. વિલંબ માફી માટે હાલની અરજીઓ દાખલ કરવા તરફ દોરી જતી સંક્ષિપ્ત હકીકતો નીચે મુજબ દર્શાવવામાં આવી છે:

(૧) રાજકોટ - જામનગર સ્ટેટ હાઇવે તરીકે ઓળખાતા ફોર લેન રોડ બનાવવા માટે ગામ: પડધરી, જિલ્લો: રાજકોટ ખાતે આવેલી સામાવાળાઓ - માલિકોની જમીનો સંપાદિત કરવામાં આવી હતી.

(૨) કલમ ૪ હેઠળનું જાહેરનામું તારીખ ૨૮.૦૨.૨૦૦૮ ના રોજ જારી કરવામાં આવ્યું હતું.

(૩) તારીખ ૦૮.૦૫.૨૦૦૮ ના રોજ જમીન સંપાદન અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ જાહેર ઘોષણા કરવામાં આવી હતી.

(૪) ત્યારબાદ, ખાસ જમીન સંપાદન અધિકારી, રાજકોટે ખેતીની જમીન માટે પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂ. ૨૬.૫૦ પૈસા અને બિનખેતી જમીન માટે પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂ. ૨૨૯.૭૫ પૈસા ભાવ નક્કી કરતો એવોર્ડ (તારીખ ૦૧.૦૯.૨૦૦૯ નો એલએક્યુ નં. ૫/૨૦૦૮) પસાર કર્યો હતો.

(૫) જમીન માલિકોએ જમીન સંપાદન અધિનિયમની કલમ ૧૮ હેઠળ રેફરન્સ માગ્યો હતો.

(ડ) રેફરન્સ કોર્ટે ઉપર સંદર્ભિત લેન્ડ રેફરન્સ કેસોના જૂથમાં, વૈધાનિક લાભો અને વ્યાજ સાથે બિનખેતી જમીન માટે પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂ. ૭૧૦૭/- અને ખેતીની જમીન માટે પ્રતિ ચોરસ મીટર રૂ. ૫૧૦૮/- સુધીનો ભાવ વધાર્યો હતો.

જ. આવા સંજોગોમાં, પ્રથમ અપીલો દાખલ કરવામાં થયેલ વિલંબ માફ કરવાની માગણી કરતી શીર્ષકવાળી અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી છે.

પ. વિલંબના ગ્રાઉન્ડ્સ નીચે મુજબ સમજાવવામાં આવ્યા છે:

(૧) સંપાદન કરનાર સંસ્થા, માર્ગ અને મકાન વિભાગ, રાજકોટને જમીન માલિકો તરફથી હાજર રહેલા વકીલ દ્વારા તારીખ ૧૫.૦૨.૨૦૨૨ ના રોજ જાણ કરવામાં આવી હતી કે લેન્ડ રેફરન્સ કોર્ટ દ્વારા તારીખ ૩૧.૧૨.૨૦૧૮ નો વાદગ્રસ્ત એવોર્ડ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

(૨) નાયબ કાર્યપાલક ઇજનેરની કચેરી, રાજકોટે તેના તારીખ ૨૫.૦૨.૨૦૨૨ અને ૧૨.૦૪.૨૦૨૨ ના પત્રો દ્વારા કેસના ઇન્ચાર્જ આસિસ્ટન્ટ ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર પાસેથી અભિપ્રાય માગ્યો હતો.

(૩) નાયબ કાર્યપાલક ઇજનેરની કચેરીએ તેના તારીખ ૧૨.૦૫.૨૦૨૨ ના પત્ર દ્વારા ખાસ જમીન સંપાદન અધિકારીનો અભિપ્રાય માગ્યો હતો.

(૪) તારીખ ૨૪.૦૫.૨૦૨૨ ની પત્રવ્યવહાર દ્વારા, ખાસ જમીન સંપાદન અધિકારીએ માર્ગ અને મકાન કચેરી, રાજકોટ પાસેથી ચુકાદાની નકલ માગી હતી અને તે તારીખ ૦૭.૦૬.૨૦૨૨ ના રોજ પૂરી પાડવામાં આવી

હતી અને ત્યારબાદ, તારીખ ૧૩.૦૬.૨૦૨૨ ના રોજ ખાસ જમીન સંપાદન અધિકારીએ વાદગ્રસ્ત એવોર્ડ સામે અપીલ દાખલ કરવાનો પોતાનો અભિપ્રાય આપ્યો હતો.

(૫) તારીખ ૦૬.૦૮.૨૦૨૨ અને ૩૦.૦૮.૨૦૨૨ ના પત્રવ્યવહાર દ્વારા, માર્ગ અને મકાન રાજકોટના ઉચ્ચ સત્તાધિકારી એટલે કે કાર્યપાલક ઈજનેર અને અધિક્ષક ઈજનેરને કેસના વાસ્તવિક પાસાં અને અપીલ દાખલ કરવા માટેની અન્ય બાબતો વિશે જાણ કરવામાં આવી હતી.

(૬) તારીખ ૨૩.૦૨.૨૦૨૩, ૨૧.૦૩.૨૦૨૩ અને ૦૫.૦૪.૨૦૨૩ ના પત્રવ્યવહાર દ્વારા, અપીલ દાખલ કરવા માટે રાજ્ય સરકાર પાસેથી મંજૂરી માગવામાં આવી હતી અને મંજૂરીના અનુસંધાનમાં, ખાસ જમીન સંપાદન અધિકારીને અપીલ દાખલ કરવા માટેના વિશેષ કારણો પૂરા પાડવા જણાવવામાં આવ્યું હતું (૦૫.૦૪.૨૦૨૩) અને તદનુસાર, તારીખ ૨૫.૦૫.૨૦૨૩ ના રોજ તેમણે માર્ગ અને મકાન કચેરી દ્વારા માગવામાં આવેલા કારણો પૂરા પાડ્યા હતા.

(૭) અપીલનો અંતિમ નિર્ણય લેવામાં વધુ સમય લાગ્યો હતો અને તે તારીખ ૨૫.૦૫.૨૦૨૩ થી ૦૭.૦૭.૨૦૨૩ સુધીનો હતો અને ત્યારબાદ, સર્કલ ઓફિસર, માર્ગ અને મકાન વિભાગે તારીખ ૨૦.૦૭.૨૦૨૩ ના પત્રવ્યવહાર દ્વારા અપીલ દાખલ કરવા માટેનો પ્રસ્તાવ તૈયાર કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો.

(૮) તારીખ ૦૧.૦૮.૨૦૨૩, ૧૭.૦૮.૨૦૨૩, ૨૨.૦૮.૨૦૨૩, ૦૮.૦૨.૨૦૨૪, ૧૭.૦૬.૨૦૨૪, ૦૩.૦૭.૨૦૨૪, ૦૧.૦૮.૨૦૨૪, ૧૭.૦૮.૨૦૨૪, ૨૦.૧૧.૨૦૨૪ અને ૧૮.૦૨.૨૦૨૫ ના પત્રવ્યવહાર દ્વારા ડ્રાફ્ટ તૈયાર કરવામાં, અપીલ દાખલ કરવા માટે કાયદા વિભાગ પાસેથી મંજૂરી મેળવવામાં અને કોર્ટ ફીની વ્યવસ્થા કરવા, મંજૂર કરાયેલી રકમ જમા કરાવવાની મંજૂરી માગવા વગેરે જેવી અન્ય બાબતોમાં સમય વીતી ગયો હતો.

(૯) છેલ્લે, તારીખ ૧૯.૦૨.૨૦૨૫ ના રોજ, સરકારી કાયદા અધિકારીની કચેરી, ગુજરાત હાઇકોર્ટે વિલંબ માફીની અરજીઓ સાથે પ્રથમ અપીલો દાખલ કરી હતી.

૬. આ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમના અનુસંધાનમાં, કેસના ઇન્ચાર્જ એ.જી.પી. શ્રી મહેશ જોશીએ તારીખ ૩૦.૧૨.૨૦૧૯ ના ચુકાદા અને એવોર્ડ પછી તેમના દ્વારા લેવાયેલા પગલાંની સમજૂતી આપતું સોગંદનામું દાખલ કર્યું હતું. તેમના સોગંદનામામાં તેમણે નીચે મુજબની સમજૂતી આપી હતી:

(૧) સંબંધિત વિભાગ એટલે કે નાયબ કાર્યપાલક ઇજનેર, માર્ગ અને મકાન, પેટા વિભાગ, રાજકોટને કાર્યવાહીમાં પક્ષકાર બનાવવામાં આવ્યો ન હતો અને તેથી, અજાણતાં થયેલી ભૂલને કારણે, માર્ગ અને મકાન રાજકોટની કચેરીને એવોર્ડ પસાર થયા વિશે જાણ કરી શકાઈ ન હતી.

(૨) સર્વોચ્ચ અદાલતના હુકમ પર આધાર રાખીને, એવી સમજૂતી આપવામાં આવી હતી કે કોવિડ-૧૯ મહામારીની પરિસ્થિતિના કારણે, તારીખ ૧૫.૦૩.૨૦૨૦ થી ૨૮.૦૨.૨૦૨૨ સુધીનો મર્યાદા સમયગાળો બાદ કરવો જરૂરી છે અને વિલંબના વાસ્તવિક દિવસો નક્કી કરવા માટે તારીખ ૦૧.૦૩.૨૦૨૨ થી ૯૦ દિવસનો નવો મર્યાદા સમયગાળો ગણવો જરૂરી છે.

(૩) વિલંબ જાણીજોઈને કે ઇરાદાપૂર્વકનો નથી અને અંશતઃ કોવિડ-૧૯ મહામારીના કારણે ફોર્સ મેજ્યોરને આભારી છે અને અંશતઃ સંબંધિત વિભાગને જાણ કરવામાં નિષ્ફળતા સહિત અહીં સમજાવેલા વાસ્તવિક સંજોગોને આભારી છે.

૭. વિદ્વાન એ.જી.પી. શ્રી ભાવેશ દેસાઈ, અરજીમાં દર્શાવેલા ગ્રાઉન્ડ્સ ઉપરાંત, એવી દલીલ કરે છે કે ચુકાદાની પ્રમાણિત નકલ મેળવવામાં અને સંબંધિત વિભાગને તે મોકલવામાં વિલંબ થયો હતો અને સંબંધિત વિભાગનો અભિપ્રાય મેળવવામાં વધુ વિલંબ થયો હતો અને ત્યારબાદ, ૨૦૨૨ થી, કોવિડ-૧૯ મહામારીની અસર હતી અને રાજ્ય સરકારના અધિકારીઓ પણ કટોકટીની ફરજોમાં સંકળાયેલા હતા, પરિણામે સંપાદન કરનાર સંસ્થા કે વિશેષ સંપાદન અધિકારી તાત્કાલિક પ્રક્રિયા શરૂ કરી શક્યા ન હતા. તે ઉપરાંત, તેઓ દલીલ કરે છે કે અપીલકર્તા પાસે ગુણદોષ પર સારો કેસ છે અને લેન્ડ રેફરન્સ કોર્ટ દ્વારા મંજૂર કરાયેલી રકમને ધ્યાનમાં લેતાં, સરકારી તિજોરી પર મોટી અસર પડશે

અને બાબતના તે ઢ્રષ્ટિકોણથી, સામૂહિક હિતનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા રાજ્ય અથવા તેના ઉપકરણો પર પુનર્વિચાર કરવો જોઈએ; કે રાજ્ય અને તેના ઉપકરણોના સંબંધમાં પુરાવાના કડક ધોરણ અપનાવવાથી, જ્યાં આ બાબતની તાકીદે પ્રક્રિયા કરવામાં કોઈ વ્યક્તિગત જવાબદારી લેતું નથી, ન્યાયનો ગંભીર ભંગ થશે અને તેથી, વ્યવહાર અભિગમ અપનાવીને, વિલંબ માફ કરવો જોઈએ અને વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં, વિલંબ બદલશાદા અને ઈરાદાપૂર્વકની નિષ્ક્રિયતાથી દૂષિત ન હતો.

૮. રજૂઆતોને પુષ્ટિ આપવા માટે, નીચેના કેસો પર ભારે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે: (૧) યુનિવર્સિટી ઓફ દિલ્હી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૨૦ (૧૩) એસ.સી.સી. ૭૪૫), એવી દલીલ કરવા માટે કે રાજ્યની કામગીરીના અસાધારણ સ્વરૂપને યોગ્ય માન્યતા આપવી જોઈએ, જ્યારે એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે સામૂહિક હિતના ભોગે વ્યક્તિગત ખામીઓ પર દોષારોપણ ન થાય. (૨) સ્ટેટ ઓફ નાગાલેન્ડ વિ. લિપોક, એઓ (૨૦૦૫ ૩ એસ.સી.સી. ૭૫૨), જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અમલદારશાહી વાસ્તવિકતાઓને સ્વીકારી હતી જે ઘણીવાર સરકારી નિર્ણય લેવામાં વિલંબ માટે જવાબદાર હોય છે કારણ કે સરકારી કાર્યવાહી “એવા અધિકારીઓ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવે છે જેઓ પોતાની મેળે કાર્ય કરી શકતા નથી, પરંતુ તેમણે વિવિધ સ્તરે મંજૂરી મેળવવી પડે છે” અને આમ, વિલંબનું તત્વ સરકારી નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં લગભગ “અંતર્નિહિત” છે અને તદનુસાર, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે,

સરકારી પરિસ્થિતિઓની કામગીરી માટે વિશિષ્ટ અને લાક્ષણિક પરિબળો માટે વિલંબ માફી સંબંધિત બાબતોમાં અદાલતો દ્વારા વ્યવહાર અને ન્યાય-લક્ષી અભિગમ અપનાવવાની જરૂર પડે છે.

૯. આવા સંજોગોમાં, શ્રી દેસાઈ દલીલ કરશે કે વિલંબ માફી માટે આપવામાં આવેલી સમજૂતી ખાતરીપૂર્વકની અને સંતોષકારક છે અને વર્તમાન કેસની વિશિષ્ટ હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં લેતાં, પ્રક્રિયાગત વિલંબ માટે આભારી વિલંબ અને રાજ્ય ઉપકરણોની નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા માટે આનુષંગિક વિલંબને માફ કરવા માટે “પૂરતું કારણ” શબ્દનું ઉદારતાથી અર્થઘટન કરી શકાય છે અને તેથી એવી અરજ કરવામાં આવી હતી કે, જો દાખલ કરાયેલી અપીલો મર્યાદા સમયગાળો વીતી જવાના કારણે ફગાવી દેવામાં આવે, તો જાહેર હિતને નુકસાન થશે અને બાબતના તે દ્રષ્ટિકોણથી, પક્ષકારો વચ્ચે સંપૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે અરજીઓ મંજૂર કરવી જોઈએ.

૧૦. વિવિધ જમીન માલિકો-સામાવાળાઓ તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ શ્રી એસ.પી. મજમુદાર અને વિદ્વાન વકીલ શ્રી બી.એમ. માંગુકિયાએ અરજીઓનો ભારપૂર્વક વિરોધ કર્યો હતો અને રજૂઆત કરી હતી કે અરજદાર-સરકારી સત્તાવાળાઓ કોઈપણ પૂરતું કારણ દર્શાવવામાં નિષ્ફળ ગયા છે અને આપવામાં આવેલી સમજૂતીઓ ખાતરીપૂર્વકની નથી કે શા માટે અરજદાર નિર્ધારિત મર્યાદા સમયગાળામાં અપીલ દાખલ કરી શક્યા નહીં. કાયદા અધિકારીઓ તેમજ માર્ગ અને મકાન વિભાગ,

રાજકોટના અધિકારીઓએ કાર્યવાહી આગળ ધપાવવામાં વાજબી ખંતપૂર્વક કામ કર્યું ન હતું અને બેદરકારીભર્યા અભિગમમાં, તેમણે લેન્ડ રેફરન્સ કોર્ટના ચુકાદા સામે અપીલ દાખલ કરવામાં પાંચ વર્ષનો સમય લીધો હતો. અરજીઓમાં દર્શાવેલા ગ્રાઉન્ડ્સ લંગડા બહાના સિવાય કંઈ નથી અને ફોર કોન્ડોનેશન ઓફ ડીલે કોર્ટના સંતોષ મુજબની “સમજૂતી” તરીકે તેના પર વિશ્વાસ કરી શકાય નહીં. લેન્ડ રેફરન્સ કેસોના ઇન્યાર્જ આસિસ્ટન્ટ ગવર્નમેન્ટ પ્લીડર તરફથી એવી કબૂલાત કરવામાં આવી હતી કે અજાણતાં તેઓ સંબંધિત પક્ષકારને એવોર્ડ પસાર થયા વિશે જાણ કરી શક્યા ન હતા અને તેમણે ચુકાદાની પ્રમાણિત નકલ માટે પણ અરજી કરી ન હતી. કોવિડ-૧૯ મહામારી પછી પણ, અરજદાર-રાજ્યએ કોઈપણ કારણ વિના તાત્કાલિક પગલાં લીધાં ન હતાં અને ત્યારપછી અપીલ દાખલ કરવામાં ત્રણ વર્ષનો સમય લીધો હતો. માર્ગ અને મકાન વિભાગની કચેરીઓ રાજકોટ શહેરમાં જ આવેલી હતી. આ હોવા છતાં, તેમણે અપીલ દાખલ કરવા માટે આંતર-વિભાગીય મંજૂરીઓ માટે ૩ થી ૪ વર્ષનો સમય લીધો હતો. આમ, અદાલત સમક્ષ વૈધાનિક સંસ્થાઓ અને ખાનગી સંસ્થાઓ સમાન સ્તરે ઊભી છે અને કાયદો બંનેને સમાન રીતે લાગુ પડે છે. આ વિલંબ અતિશય વિલંબ છે અને વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં, વિલંબ માટે અરજીઓમાં સંદર્ભિત ગ્રાઉન્ડ્સ પૂરતા પ્રમાણમાં સમજાવવામાં આવ્યા નથી અને અધિકારીઓના આચરણને ધ્યાનમાં લેતાં, તેઓ નિર્ણય લેવાની સમગ્ર પ્રક્રિયા દરમિયાન બેદરકાર રહ્યા હતા.

અને તેથી, વિલંબ અરજદાર-રાજ્ય તરફથી ગંભીર ભૂલો અને બેદરકારીને આભારી છે અને તેથી અરજદારના અધિકારીઓ તરફથી સુસ્ત અને બેદરકારીભર્યા અભિગમને કોઈ લાભ આપી શકાય નહીં અને તેથી, મર્યાદાના અવરોધના આધારે બાબતને ફગાવી દેવાથી જાહેર હિતને નુકસાન થશે તેવી દલીલ સ્વીકારીને વિલંબને સામાન્ય બાબત તરીકે મંજૂર કરવો જોઈએ નહીં.

૧૧. પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, નીચેના કેસ કાયદાઓ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે:

(૧) મણીબેન દેવરાજ શાહ વિ. મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન, મુંબઈ (૨૦૧૨

(૫) એસ.સી.સી. ૧૫૭)

(૨) મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન ઓફ અમદાવાદ વિ. વોલ્ટાસ લિમિટેડ

(એ.આઈ.આર. ૧૯૯૫ ગુજરાત ૨૯)

(૩) પોસ્ટ માસ્ટર જનરલ અને અન્ય વિ. લિવિંગ મીડિયા ઇન્ડિયા

લિમિટેડ (૨૦૧૨ (૩) એસ.સી.સી. ૫૬૩)

(૪) શિવમ્મા (મૃતક) વારસદારો મારફત વિ. કાર્ણાટક હાઉસિંગ બોર્ડ

(૨૦૨૫ આઈએનએસસી ૧૧૦૪)

(૫) પથાપતિ સુબ્બારેડ્ડી (મૃતક) વારસદારો મારફત વિ. સ્પેશિયલ

ડેપ્યુટી કલેક્ટર (૨૦૨૪ (૧૨) એસ.સી.સી. ૩૩૬)

આવા સંજોગોમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે રેફરન્સ કોર્ટના

એવોર્ડ સામે અપીલ દાખલ કરવામાં થયેલ ફોર કોન્ડોનેશન ઓફ ડીલે કોઈ કેસ બનતો નથી અને આમ, અરજીઓ ધ્યાને લેવી જોઈએ નહીં.

૧૨. અમે સંબંધિત પક્ષકારો તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલો દ્વારા કરવામાં આવેલી સામસામેની રજૂઆતો પર વિચાર કર્યો છે અને કેસના રેકર્ડ તેમજ પક્ષકારો દ્વારા દાખલ કરાયેલા સોગંદનામા, પ્રત્યુત્તર સોગંદનામાનું અવલોકન કર્યું છે.

૧૩. વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં, પ્રથમ અપીલો દાખલ કરવામાં થયેલ વિલંબ માફ કરવાની માગણી કરતી આ શીર્ષકવાળી અરજીઓ રાજ્ય સરકાર દ્વારા દાખલ કરવામાં આવી છે. ૧૭૯૦ દિવસનો વિલંબ છે, કારણ કે વાદગ્રસ્ત ચુકાદો તારીખ ૩૧.૧૨.૨૦૧૯ ના રોજ આપવામાં આવ્યો હતો અને અપીલો હાલની અરજીઓ સાથે તારીખ ૧૯.૦૨.૨૦૨૫ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી. આવા સંજોગોમાં, અમારા નિર્ણય માટેનો પ્રશ્ન એ ઉપસ્થિત થાય છે કે શું પ્રથમ અપીલો દાખલ કરવામાં થયેલ ફોર કોન્ડોનેશન ઓફ ડીલે “પૂરતું કારણ” અસ્તિત્વ ધરાવે છે?

૧૪. તમામ અરજીઓ લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૫ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવી છે જે જણાવે છે કે કોઈપણ અપીલ અથવા કોઈપણ અરજી, નિર્ધારિત સમયગાળા પછી દાખલ કરી શકાય છે, જો અપીલકર્તા અથવા અરજદાર કોર્ટને સંતોષ આપે કે તેની પાસે આવા સમયગાળામાં અપીલ દાખલ ન કરવા અથવા અરજી ન કરવા માટે પૂરતું કારણ હતું.

“પૂરતું કારણ” શબ્દ લિમિટેશન એક્ટમાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો નથી, તેમજ તેના ઘટક તત્વો શું હોવા જોઈએ તે અંગે કોઈ માર્ગદર્શન પૂરું પાડતું નથી. તેના બદલે, કલમ ૫ વિલંબ માફી માગવા માટેના યોગ્ય કારણો નક્કી કરવાનું કાર્ય દરેક કેસની હકીકતો અને વ્યક્તિગત સંજોગો પર ન્યાયિક અર્થઘટન અને વિવેકબુદ્ધિના ઉપયોગ પર છોડે છે.

તાજેતરમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે, શિવમ્મા (મૃતક) વારસદારો મારફત વિ. કર્ણાટક હાઉસિંગ બોર્ડ (૨૦૨૫ આઈએનએસસી ૧૧૦૪) ના કેસમાં, “પૂરતું કારણ” વિષય પરના તેના અગાઉના તમામ ચુકાદાઓનો સંદર્ભ લીધા પછી, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું અને અવલોકન કર્યું:

“કે, ‘પૂરતું કારણ’ શબ્દપ્રયોગ સ્થિતિસ્થાપક અર્થ ધરાવતો શબ્દપ્રયોગ છે, જે ચોક્કસ વ્યાખ્યા માટે અસમર્થ છે, છતાં સીમાઓ વિનાનો નથી. તેનો હેતુ અસાધારણ વિલંબના કારણે વાસ્તવિક પક્ષકારોને બહાર ફેંકાઈ જતાં અટકાવીને અદાલતોને ન્યાયના હેતુને આગળ ધપાવવા માટે સક્ષમ બનાવવાનો છે. તે જ સમયે, એ પણ સમાન રીતે સ્પષ્ટ છે કે આ શબ્દપ્રયોગ આગસ માટેનું અધિકારપત્ર નથી અથવા જૂના દાવાઓને પુનર્જીવિત કરવાનું કોઈ સાધન નથી જેને મર્યાદાનો કાયદો અન્યથા સમાપ્ત કરે છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું છે કે પૂરતું કારણ સ્થાપિત કરવાનો બોજો માફી માગનાર પક્ષકારો પર રહેલો છે અને અદાલત સંતુષ્ટ હોવી જોઈએ કે કારણ વાસ્તવિક, શુદ્ધનિષ્ઠ અને બેદરકારીથી મુક્ત છે. કારણની પર્યાપ્તતા સંદર્ભ અનુસાર,

સંજોગોની સંપૂર્ણતા પર, અરજદારના આચરણ અને સામાવાળાઓને થયેલા પૂર્વગ્રહને યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં રાખીને નક્કી કરવાની રહેશે. અદાલતોએ ઘોર બેદરકારી, જાણીજોઈને કરેલી નિષ્ક્રિયતા અથવા બેદરકારીભરી ઉદાસીનતાને માફ કરવી જોઈએ નહીં. ‘પૂરતું કારણ’ અભિવ્યક્તિનું અર્થઘટન એવી રીતે કરવું જોઈએ જે મર્યાદાની શિસ્ત જાળવી રાખીને સંપૂર્ણ ન્યાયને આગળ ધપાવે. અદાલતો સહાનુભૂતિ અથવા તકનીકી જડતાથી પ્રભાવિત થવાની નથી પરંતુ અરજદારે ઉપાય મેળવવામાં વાજબી ખંતપૂર્વક કામ કર્યું છે કે કેમ તેના ન્યાયિક મૂલ્યાંકન દ્વારા પ્રભાવિત થવાની છે. જ્યાં સમજૂતી શુદ્ધનિષ્ઠ, બુદ્ધિગમ્ય અને સામાન્ય માનવીય આચરણ સાથે સુસંગત હોય, ત્યાં અદાલતો માફી તરફ વળી છે. જ્યાં બેદરકારી, શુદ્ધનિષ્ઠાનો અભાવ અથવા બેદરકારીભર્યો અભિગમ દેખાય છે, ત્યાં માફીનો ઇનકાર કરવામાં આવ્યો છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે ‘વિલંબની લંબાઈ’ વિષય પર વધુમાં ઠરાવ્યું અને અવલોકન કર્યું કે, વિલંબની લંબાઈ મહત્વહીન છે અને જે મહત્વનું છે તે સમજૂતીની સ્વીકાર્યતા છે કારણ કે નિર્ણાયક પરિબળ દર્શાવેલા કારણની પર્યાપ્તતા છે, વિલંબની લંબાઈ નહીં. જે નિર્ણાયક છે તે એ છે કે શું માફી માગનાર પક્ષકારે નિર્ધારિત સમયગાળા દરમિયાન વાજબી ખંતપૂર્વક કામ કર્યું હતું અને શું આગળ ધપાવવામાં આવેલા કારણો સમયસર ફાઈલ કરવામાં વાસ્તવિક અસમર્થતા દર્શાવે છે.”

૧૫. હાથ પરના વર્તમાન કેસમાં, અરજદાર-રાજ્ય અને તેના ઉપકરણો (માર્ગ

અને મકાન વિભાગ, રાજકોટ) રેફરન્સ કોર્ટના ચુકાદા અને એવોર્ડને પડકારવા માગે છે. રાજ્ય દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોમાંની એક એ છે કે તેમની કામગીરીના વિશિષ્ટ સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેવું જોઈએ, કારણ કે રાજ્ય જનતાના સામૂહિક હિતનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે, તેના તરફથી થતા કોઈપણ વિલંબને ખાનગી પક્ષકારના વિલંબ જેવો ગણવો જોઈએ નહીં. રાજ્ય અથવા તેના ઉપકરણોના સંબંધમાં પુરાવાનું કડક ધોરણ, જ્યાં બાબતોની ઝડપી પ્રક્રિયામાં કોઈ વ્યક્તિગત જવાબદારી લેતું નથી, જાહેર ન્યાયના ગંભીર ભંગ તરફ દોરી જશે અને આમ, વ્યવહારુ અભિગમ અપનાવીને, દરેક દિવસના વિલંબની સમજૂતી આપવાનો આગ્રહ રાખ્યા વિના વિલંબ માફ કરવો જરૂરી બની શકે છે (સ્પેશિયલ તહસીલદાર, લેન્ડ એકિવિઝિશન વિ. કે.વી. આયિસુમ્મા (૧૯૯૬ ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૩૪), સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા વિ. ચંદ્રમણી (૧૯૯૬ ૩ એસ.સી.સી. ૧૩૨), સ્ટેટ ઓફ નાગાલેન્ડ વિ. લિપોક એઓ (૨૦૦૫ ૩ એસ.સી.સી. ૭૫૨), શિયો રાજ સિંહ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૨૩ ૧૦ એસ.સી.સી. ૫૩૧), મણિપુર વિ. કોટિંગ લામકાંગ (૨૦૧૯ ૧૦ એસ.સી.સી. ૪૦૮), યુનિવર્સિટી ઓફ દિલ્હી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૨૦ ૧૩ એસ.સી.સી. ૭૪૫)).

૧૬. અમે શિવમ્મા (મૃતક) (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો, ખાસ કરીને ફકરા-૨૧૦ થી ૨૧૬ નો લાભદાયી સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ. સદર ફકરાઓમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે

પોસ્ટમાસ્ટર જનરલ વિ. લિવિંગ મીડિયા ઇન્ડિયા લિમિટેડ (૨૦૧૨ ૩ એસ.સી.સી. ૫૬૩), લંકા વેંકટેશ્વરલુ વિ. સ્ટેટ ઓફ આંધ્રપ્રદેશ (મનુ એસસી ૦૧૫૩-૨૦૧૧), સ્ટેટ ઓફ ઉત્તરપ્રદેશ વિ. અમરનાથ યાદવ (૨૦૧૪ ૨ એસ.સી.સી. ૪૨૨), સ્ટેટ ઓફ મધ્યપ્રદેશ વિ. ભેરુલાલ (૨૦૨૦ ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૫૪), યુનિવર્સિટી ઓફ દિલ્હી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૨૦ ૧૩ એસ.સી.સી. ૭૪૫), ગવર્નમેન્ટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર (પોટર રિસોર્સિસ ડિપાર્ટમેન્ટ) વિ. બોરસે બ્રધર્સ એન્જિનિયર્સ એન્ડ કોન્ટ્રાક્ટર્સ પ્રાઇવેટ લિમિટેડ (૨૦૨૧ ૬ એસ.સી.સી. ૪૬૦), સ્ટેટ ઓફ ઓડિશા વિ. સુનંદા મહાકુડા (૨૦૨૧ ૧૧ એસ.સી.સી. ૫૬૦), સ્ટેટ ઓફ ઉત્તરપ્રદેશ વિ. સભા નારાયણ (૨૦૨૨ ૮ એસ.સી.સી. ૨૬૬) અને યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. બાયરામજી જીજીભોય (૨૦૨૪ આઈએનએસસી ૨૬૨) ના ચુકાદાઓનો સંદર્ભ લીધા પછી નીચે મુજબ ઠરાવ્યું અને અવલોકન કર્યું:

“ઉપરોક્ત બાબતો પરથી જે જાણી શકાય છે તે એ છે કે, લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૫ હેઠળ વિલંબ માફી પરનું ન્યાયશાસ્ત્ર, ખાસ કરીને જ્યાં રાજ્ય અથવા તેના કોઈપણ ઉપકરણો સંકળાયેલા હોય, તેમાં નોંધપાત્ર પરિવર્તન જોવા મળ્યું છે. એક એવી વ્યવસ્થામાંથી જેણે એક સમયે રાજ્યની અમલદારશાહી જટિલતાઓ અને સંસ્થાકીય જડતાના આધારે તેને પ્રાધાન્યપૂર્ણ છૂટછાટ આપી હતી, કાયદો હવે સરકાર અને ખાનગી પક્ષકારો વચ્ચે સમાનતાનો આગ્રહ રાખવા માટે વિકસિત થયો છે. તર્ક એ

છે કે સરકારી બિનકાર્યક્ષમતાને માફ કરીને નહીં, પરંતુ જાહેર મુકદ્દમાના સંચાલનમાં જવાબદારી, ખંત અને કર્તવ્યનિષ્ઠાને પ્રોત્સાહન આપીને જાહેર હિત વધુ સારી રીતે સચવાય છે. કોઈપણ પક્ષકાર, પછી તે ખાનગી પક્ષ હોય કે રાજ્ય, અથવા તેના કોઈપણ અધિકારીઓ મર્યાદાની બાબતોમાં નિષ્ક્રિયતા, બેદરકારી અથવા આળસની શ્રેણીમાં આવતી ભૂલના વ્યાપક ગાળા માટે હકદાર નથી. સરકારી પક્ષકારોએ, ખાનગી પક્ષકારોથી ઓછા નહીં, વિલંબ માટે શુદ્ધનિષ્ઠ, પૂરતા અને સચોટ કારણો દર્શાવવા જ પડશે. પોસ્ટમાસ્ટર જનરલ (ઉપર મુજબ) ના નિર્ણય દ્વારા ઘણા શબ્દોમાં જે જણાવવામાં આવ્યું છે તે એ છે કે માત્ર અમલદારશાહી સુસ્તી પર આધારિત બહાના પોતે પૂરતા કારણ બની શકતા નથી, તેમ છતાં એવા સંજોગો હોઈ શકે છે જ્યાં આપવામાં આવેલી સમજૂતી, જોકે અમલદારશાહી પ્રક્રિયાઓ સંકળાયેલી હોય, વિલંબ માટે વાસ્તવિક અને શુદ્ધનિષ્ઠ કારણ પ્રતિબિંબિત કરે છે. આવા કિસ્સાઓમાં સાચી કસોટી એ છે કે શું સમજૂતી દર્શાવે છે કે રાજ્યએ વાજબી ખંતપૂર્વક કામ કર્યું હતું, અને શું સમયસર કાર્ય કરવાના પ્રયાસો છતાં વિલંબ થયો હતો. જ્યાં આવી શુદ્ધનિષ્ઠા સ્થાપિત થાય છે, ત્યાં અદાલત વિલંબ માફ કરવાની વિવેકબુદ્ધિ જાળવી રાખે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, પોસ્ટમાસ્ટર જનરલ (ઉપર મુજબ) અમલદારશાહી પ્રક્રિયાઓ સંકળાયેલા તમામ કેસોમાં રાજ્ય દ્વારા વિલંબ માફીના દરવાજા બંધ કરતું નથી. વાસ્તવિક તફાવત એવા કેસ વચ્ચે રહેલો છે જ્યાં વિલંબ એ રાજ્ય તરફથી ઘોર

બેદરકારી, નિષ્ક્રિયતા અથવા બેદરકારીભરી ઉદાસીનતાનું પરિણામ છે અને એવો કેસ જ્યાં સરકારી નિર્ણય લેવાની અંતર્નિહિત જટિલતાઓના કારણે નિષ્ણાવાન પ્રયાસો છતાં વિલંબ થયો છે. જ્યારે મર્યાદાની શિસ્ત જાળવી રાખવા માટે અગાઉની શ્રેણીને નકારી કાઢવી જ જોઈએ, પછીની શ્રેણી હજુ પણ ન્યાયિક છૂટછાટ આકર્ષિત કરી શકે છે જ્યાં જાહેર હિત દાવ પર હોય અને કારણ વાજબી હોવાનું દર્શાવવામાં આવે. આ સંબંધમાં, જ્યારે પણ અમલદારશાહી બિનકાર્યક્ષમતાના આધારે પૂરતું કારણ દર્શાવવા માગવામાં આવે ત્યારે ઉપયોગમાં લેવાની મહત્વપૂર્ણ કસોટી એ તફાવત કરવાની છે કે તે ‘સમજૂતી’ છે કે ‘બહાનું’.”

૧૭. રેકર્ડ પરની સામગ્રી તેમજ આપવામાં આવેલી સમજૂતીની કાયદાના ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતના પ્રકાશમાં તપાસ કરવામાં આવી છે. અરજદાર-રાજ્ય સત્તાધિકારી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સમજૂતી વિશ્વસનીય અને શુદ્ધનિષ્ઠ જણાતી નથી. એ રેકર્ડ પર છે કે માર્ગ અને મકાન વિભાગ, રાજકોટ વિભાગના સંબંધિત અધિકારી તરફથી બેદરકારી, નિષ્ક્રિયતા હતી. નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાના બહાના હેઠળ જે રીતે આ બાબતની પ્રક્રિયા કરવામાં આવી હતી તે એ હકીકત સૂચવે છે કે વિલંબ એ સંબંધિત અધિકારી તરફથી ઘોર બેદરકારી, નિષ્ક્રિયતાનું પરિણામ છે.

અમારા ઉપરોક્ત તારણો માટેના કારણો નીચે મુજબ છે:

(૧) લેન્ડ રેફરન્સ કોર્ટ, રાજકોટે તારીખ ૩૧.૧૨.૨૦૧૮ ના રોજ જમીન

સંપાદનની બાબતોના જૂથનો નિકાલ કર્યો હતો; કેસના ઇન્યાર્જ એ.જી.પી. એ લેન્ડ રેફરન્સ કોર્ટના વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને એવોર્ડની પ્રમાણિત નકલ મેળવવાની તસ્દી લીધી ન હતી, તેમજ ખાસ જમીન સંપાદન અધિકારીને પણ જાણ કરી ન હતી; કાયદા અધિકારી ધ લો ઓફિસર્સ (એપોઇન્ટમેન્ટ એન્ડ કન્ડિશન્સ ઓફ સર્વિસ) એન્ડ ધ કન્ડક્ટ ઓફ લીગલ અફેર્સ ઓફ ધ ગવર્નમેન્ટ રૂલ્સ, ૨૦૦૯ ના નિયમ-૫૧ અને ૫૨ નું પાલન કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યા હતા; નિયમ-૫૧ જણાવે છે કે દાવો નિર્ણિત થતાં જ સંબંધિત સરકારી વકીલ ચુકાદા અને હુકમનામાની પ્રમાણિત નકલો થોડા વિલંબ સાથે મેળવશે અને તે કલેક્ટર અને અન્ય સંબંધિત અધિકારીઓને અને કાયદા વિભાગ, ગાંધીનગર સહિત અન્યને તાત્કાલિક મોકલશે; નિયમ-૫૩ વધુમાં એજીપી પર નિર્ણય સ્વીકારવો જોઈએ કે તેની સામે અપીલ કરવી જોઈએ તે અંગે પોતાનો અભિપ્રાય રજૂ કરવાની ફરજ લાદે છે; વર્તમાન કેસમાં એજીપી દ્વારા આપવામાં આવેલી સમજૂતી ઉપર સંદર્ભિત નિયમોથી વિપરીત છે; તેઓ સારી રીતે જાણતા હતા કે સંપાદન કરનાર સંસ્થા માર્ગ અને મકાન વિભાગ, રાજકોટ હતી; આ હોવા છતાં, તેમણે પ્રમાણિત નકલ માટે અરજી કરી ન હતી અને ચુકાદો અને હુકમનામું પસાર થયા વિશે ક્યારેય કોઈને જાણ કરી ન હતી જે સંબંધિત અધિકારી તરફથી નિષ્ક્રિયતા દર્શાવે છે;

(૨) વર્તમાન કેસમાં, જમીન માલિકોએ તારીખ ૧૫.૦૨.૨૦૨૨ ના

તેમના પત્ર દ્વારા, નાયબ કાર્યપાલક ઇજનેર, રાજકોટને ચુકાદો પસાર થયા વિશે જાણ કરી હતી અને મંજૂર કરાયેલી રકમ જમા કરાવવા જણાવ્યું હતું. નાયબ કાર્યપાલક ઇજનેરની ઉચ્ચ કચેરી રાજકોટ શહેરમાં જ આવેલી છે એટલે કે કાર્યપાલક ઇજનેર, અધિક્ષક ઇજનેર રાજકોટ શહેરમાં જ કાર્યરત હતા. આ હોવા છતાં, તારીખ ૧૭.૦૨.૨૦૨૨ થી ૨૧.૦૩.૨૦૨૩ સુધી, માર્ગ અને મકાન કચેરીએ તેના અધિકારીઓ મારફત બિનજરૂરી પત્રવ્યવહાર કર્યો અને બિન-મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્નો ઉઠાવીને અને તકનીકી બાબતો પર, તેમણે ઝડપથી અપીલ દાખલ કરવાના પગલાં લીધાં ન હતાં. માર્ગ અને મકાન કચેરીને માર્ચ-૨૦૨૩ ના મહિનામાં સરકાર તરફથી મંજૂરી મળી ગઈ હતી, ત્યારપછી પણ તારીખ ૨૨.૦૮.૨૦૨૩ સુધી કાર્યવાહી આગળ ધપાવવા માટે કોઈ પગલાં લેવામાં આવ્યા ન હતા. કાયદા વિભાગ તરફથી મંજૂરી મળ્યા પછી પણ (૨૩.૦૮.૨૦૨૩), તારીખ ૧૮.૦૨.૨૦૨૫ સુધી અપીલો દાખલ કરવામાં આવી ન હતી; કાગળો ઉપલબ્ધ હતા. માર્ગ અને મકાન વિભાગની જરૂરી કચેરીઓ રાજકોટમાં જ કાર્યરત હતી. માર્ગ અને મકાન કચેરી જમીન સંપાદનના કેસો પેનિંગ હોવા વિશે જાણતી હતી. કોવિડ-૧૯ મહામારીનું ગ્રાઉન્ડ અરજદારના બચાવમાં આવશે નહીં કારણ કે કોવિડ-૧૯ ના સમયગાળા દરમિયાન પણ, તેમણે કચેરીઓમાં આંતરિક પત્રવ્યવહાર કર્યો હતો અને આ આધુનિક ટેકનોલોજીની દુનિયામાં, બધું ઝડપી રીતે શક્ય છે. કોવિડ-૧૯ સમયગાળા પછી પણ, એટલે કે તારીખ

૨૮.૦૨.૨૦૨૨ થી ૧૯.૦૨.૨૦૨૫ એટલે કે અપીલો દાખલ કરવાની તારીખ સુધી, રાજ્ય અને તેના ઉપકરણો નિષ્ક્રિય રહ્યા જે તેમની નિષ્ક્રિયતા દર્શાવે છે અને કાર્યવાહી આગળ ધપાવવામાં યોગ્ય ખંતપૂર્વક કાર્ય કર્યું નથી. આમ, તેથી, આપવામાં આવેલી સમજૂતી, અમારા મતે, સંતોષકારક અને ખાતરીપૂર્વકની નથી અને “પૂરતું કારણ” શબ્દપ્રયોગ હેઠળ આવતી નથી, કારણ કે તે જવાબદારી અને પરિણામોને નકારવા માટે સંબંધિત અધિકારીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલું લંગડું બહાનું માત્ર છે અને તેને બચાવની કાર્યવાહી કહી શકાય. તેથી, અપીલો દાખલ કરવામાં વિલંબ માટે અરજીઓમાં આપવામાં આવેલી સમજૂતીઓ કાર્યવાહીની પ્રામાણિકતા દર્શાવતી નથી. તેનાથી વિપરીત, તે સંબંધિત અધિકારીઓના આચરણમાં ઘોર બેદરકારી, શુદ્ધનિષ્ઠાનો અભાવ, બેદરકારી દર્શાવે છે.

૧૮. અરજદાર-રાજ્યની એવી દલીલ છે કે જો વિલંબ માફ કરવામાં ન આવે, તો તેનાથી જાહેર ન્યાયનો ગંભીર ભંગ થશે કારણ કે રાજ્ય સમુદાયના સામૂહિક હિતનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે અને તેમાં કોઈ બદલો ન હતો. અમે સદર દલીલ સાથે સંમત નથી. સંદર્ભિત ચુકાદામાં (શિવમ્મા (મૃતક) (ઉપર મુજબ)) સર્વોચ્ચ અદાલતે સદર મુદ્દા સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે જવાબ આપ્યો છે અને સમજાવ્યું છે કે ગુણદોષ પર ગમે તેટલો મજબૂત કેસ હોય, તે વિલંબ માફી માટેનો કોઈ આધાર નથી અને સંબંધિત કોર્ટે તપાસ કરવી પડશે કે નિર્ધારિત મર્યાદા સમયગાળામાં અપીલ દાખલ

કરવા માટે પૂરતું કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે નહીં અને તે તપાસની પ્રક્રિયામાં, કેસના ગુણદોષ આ તપાસ માટે સંપૂર્ણપણે અપ્રસ્તુત છે. જો અદાલતો તપાસના તબક્કે બાબતના ગુણદોષની તપાસ કરશે, તો તે પ્રારંભિક પ્રક્રિયાગત પ્રશ્ન અને મૂળભૂત નિર્ણય વચ્ચેની સીમાઓને અસ્પષ્ટ કરશે અને તેના દ્વારા ન્યાયિક ચકાસણીના બે અલગ અલગ તબક્કાઓને ભેળવી દેશે. લિમિટેશન એક્ટની કલમ ૫ નો હેતુ એ નક્કી કરવાનો નથી કે દાવો કાયદેસર કે વાસ્તવિક રીતે મજબૂત છે, પરંતુ માત્ર એ નક્કી કરવાનો છે કે અરજદાર પાસે વિલંબ માટે વાજબી સમર્થન હતું કે નહીં. વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં, ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ, આંતરિક પત્રવ્યવહાર સિવાય, અપીલો દાખલ કરવામાં થયેલા વિલંબને યોગ્ય ઠેરવવા માટે રેકર્ડ પર કંઈ નથી. સંબંધિત અધિકારી આધુનિક તકનીકોનો ઉપયોગ કરી શક્યા હોત એટલે કે ઇ-મેઇલ અને મેસેન્જર દ્વારા આંતરિક પત્રવ્યવહાર શક્ય બની શક્યો હોત, ખાસ કરીને તમામ કચેરીઓ રાજકોટ શહેરમાં જ આવેલી હતી. આંતરિક પત્રવ્યવહારનું અવલોકન કરતાં, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે સંબંધિત અધિકારીઓના અભિપ્રાય હોવા છતાં બિનજરૂરી પ્રશ્નો ઉઠાવવામાં આવ્યા હતા, વારંવાર અભિપ્રાયો મંગાવવામાં આવ્યા હતા જે હકીકત દર્શાવે છે કે નાયબ કાર્યપાલક ઇજનેર, કાર્યપાલક ઇજનેર, અધિક્ષક ઇજનેરની કચેરી અને રાજકોટ માર્ગ અને મકાન વિભાગના અન્ય અધિકારીઓ તેમજ કાયદા અધિકારીઓએ ઉપાય મેળવવામાં વાજબી ખંતપૂર્વક કામ કર્યું ન હતું અને “બહાના” ના રૂપમાં

આપવામાં આવેલી સમજૂતી શુદ્ધનિષ્ઠ, બુદ્ધિગમ્ય નથી અને અધિકારીઓના આચરણ અને જે રીતે તેમણે વિલંબ માફીની અરજીઓ દાખલ કરવામાં પાંચ વર્ષનો સમય લીધો તે તેમની તરફથી બેદરકારીભર્યું કૃત્ય અને કેઝ્યુઅલ અભિગમ દર્શાવે છે.

૧૯. ઉપરોક્ત કારણોસર, અમારા મતે, વિલંબ માટે દર્શાવવામાં આવેલા કારણો ફોર કોન્ડોનેશન ઓફ ડીલે તદ્દન અપૂરતા છે અને સમજૂતી એ કોઈ સમજૂતી નથી, પૂરતી કે સંતોષકારક સમજૂતી તો ઘણી દૂરની વાત છે, જેને નિર્ધારિત સમયગાળામાં અપીલો દાખલ ન કરવા માટે ‘પૂરતું કારણ’ ગણી શકાય.

૨૦. તદનુસાર, શીર્ષકવાળી અરજીઓ નિષ્ફળ જાય છે અને આથી ફગાવી દેવામાં આવે છે. અમે એ અવલોકન કરવા મજબૂર છીએ કે લેન્ડ રેફરન્સ કોર્ટના ચુકાદા અને એવોર્ડની જાહેરાત પછી અને અરજીઓ પેન્ડિંગ હોવા દરમિયાન, રાજ્ય દ્વારા વૈધાનિક લાભોની રકમ સાથે જે કંઈ રકમ જમા કરવામાં આવી હતી, તે જમીન માલિકો દ્વારા પહેલેથી જ ઉપાડી લેવામાં આવી છે. જો સમયસર પગલાં લેવામાં આવ્યા હોત, તો ૧૦૦% રકમ ઉપાડી લેવાની આ પરિસ્થિતિ ટાળી શકાઈ હોત. આમ, માર્ગ અને મકાન વિભાગના અધિકારીઓ દ્વારા કાર્યવાહી આગળ ધપાવવી એ ન્યાયિક સમયનો બગાડ સિવાય કંઈ નથી. અમે ન્યાયિક સમયના બગાડ બદલ ખર્ચ લાદવાથી અમારી જાતને દૂર રાખીએ છીએ, જોકે, અમે સચિવ, માર્ગ અને મકાન વિભાગ, ગુજરાત રાજ્યને આ બાબતની તપાસ કરવા અને જે

સંબંધિત અધિકારીએ ઉપાય મેળવવામાં બેદરકારી દાખવી હતી તેની અંગત જવાબદારી નક્કી કરવા માટે જરૂરી પગલાં લેવાનો નિર્દેશ આપીએ છીએ જેથી ભવિષ્યમાં આવા બનાવો ટાળી શકાય. આ સંબંધમાં, અમે શિવમ્મા (મૃતક) (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનોનો સંદર્ભ લઈ શકીએ છીએ. ચુકાદાના ફરાર-૨૧૦ માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે, “સરકારી બિનકાર્યક્ષમતાને માફ કરીને નહીં, પરંતુ જાહેર મુકદ્દમાના સંચાલનમાં જવાબદારી, ખંત અને કર્તવ્યનિષ્ઠાને પ્રોત્સાહન આપીને જાહેર હિત વધુ સારી રીતે સચવાય છે.”

૨૧. વિદ્વાન મદદનીશ સરકારી વકીલ આ ચુકાદો પસાર થયા વિશે સચિવ, માર્ગ અને મકાન વિભાગના ધ્યાને લાવશે.

સહિ/-

(ઇલેશ જે. વોરા, ન્યાયમૂર્તિ)

સહિ/-

(આર. ટી. વચ્છાણી, ન્યાયમૂર્તિ)

તૌસીફ સૈયદ

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is

meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====